

**«Μικροί εξερευνητές στα μονοπάτια της φύσης»
Μια προσπάθεια εναλλακτικής διδακτικής του 15ου
Νηπιαγωγείου Ηλιούπολης που στοχεύει στην ικανότητα
δράσης των παιδιών προσχολικής ηλικίας**

Θεοδώρα Μπέτσα¹, Βάσω Ζαρκινού², Ευαγγελία Ζαφείρη³

1. Νηπιαγωγός στο 15^ο Νηπιαγωγείο Ηλιούπολης dora1@hotmail.com
2. Νηπιαγωγός στο 15^ο Νηπιαγωγείο Ηλιούπολης vaszark@gmail.com
3. Νηπιαγωγός στο 15^ο Νηπιαγωγείο Ηλιούπολης :euaggelia_zaf@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση ενθαρρύνει μια ολιστική αντίληψη του περιβάλλοντος, εμπειρικλείοντας παράλληλα μια ενεργητική αγωγή αξιών. Στο νηπιαγωγείο ξεκινά και καταλήγει σε θέματα που άπτονται της καθημερινότητας των νηπίων. Η συγκεκριμένη προσπάθεια στόχευε στον εντοπισμό των παραγόντων που υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής στη γειτονιά των παιδιών και στην ανάληψη δράσης από τα ίδια προκειμένου να βελτιωθούν κάποιοι από αυτούς. Επιπλέον, αναζήτησε τους κατάλληλους φορείς που μπορούν να συμβάλλουν σε αυτό(δήμαρχος, υπηρεσίες δήμου) και τους κινητοποίησε. Η όλη προσπάθεια ενέπλεξε και τους γονείς των παιδιών προκειμένου να γίνουν κοινωνοί των δράσεων, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν με ιδιαίτερο ενθουσιασμό. Μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση δραστηριοτήτων, τα νήπια μπόρεσαν να δουν αλλαγές στο άμεσο περιβάλλον τους(κήπος στο σχολείο, φύτεμα δέντρου στον πεζόδρομο) προσφέροντας σε όλους μας ελπίδα και συγκίνηση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Σχολικά Προγράμματα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ανοικτό σχολείο, στάσεις και συμπεριφορές, ετερογένεια πηγών, ικανότητα δράσης, αυλή σχολείου, γειτονιά, δάσος, ποιότητα ζωής, ντοκιμαντέρ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δίνοντας στον όρο Περιβαλλοντική Εκπαίδευση την ευρύτερη δυνατή έννοια- της εκπαίδευσης δηλαδή που ασχολείται με το περιβάλλον και τη γνώση του- μπορούμε να πούμε ότι διαφοροποιείται χρονικά ανάλογα με τις φάσεις του ανθρώπινου πολιτισμού (Φλογαΐτη 1998)

Έτσι, ξεκινώντας από τη γνώση του περιβάλλοντος με άξονα την επιβίωση, στη συνέχεια η σχέση του ανθρώπου με αυτό γίνεται σχέση θεατή-θεάματος αλλά και εκμεταλλευτή-εκμεταλλεζόμενου.

Αργότερα στοχεύει στη συσσώρευση ακαδημαϊκών γνώσεων γύρω από αυτό και παράλληλα –στον άξονα εκπαίδευση από και μέσα στο περιβάλλον- στην αξιοποίησή του ως παιδαγωγικό μέσο αγωγής.

Σήμερα η Π.Ε. έχει διαφοροποιηθεί ως προς τους σκοπούς, τους στόχους και κυρίως ως προς τη φιλοσοφία. Ενθαρρύνει μια ολιστική αντίληψη του περιβάλλοντος

και μια σε βάθος γνώση των οικολογικών σχέσεων ενώ παράλληλα εμπερικλείει μια ενεργητική αγωγή αξιών. Με βασικό της σκοπό τη διάπλαση «περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτών», δηλαδή «πολιτών με οικολογική παιδεία, οικολογική συνείδηση, υπεύθυνο και ενεργό στο κοινωνικό πεδίο» διαφοροποιεί ριζικά τη θέση της από την παραδοσιακή εκπαίδευση (Πανταζής, 2005).

Τα βασικά της χαρακτηριστικά – σύμφωνα με τα πρακτικά της Διάσκεψης της Τιφλίδας το 1977 – είναι:

1. ο προσανατολισμός στην επίλυση προβλημάτων
2. η διεπιστημονική προσέγγιση
3. το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία (τοπική και ευρύτερη)
4. ο διαρκής χαρακτήρας (Φλογαΐτη, 1998).

Το 1988 το υπεύθυνο για το περιβάλλον τμήμα της UNESCO τόνιζε την ανάγκη διατύπωσης προτάσεων και προγραμμάτων Π.Ε. για το νηπιαγωγείο. Αναγνωρίζεται, λοιπόν, ότι η εξοικείωση των παιδιών νηπιακής ηλικίας με ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον συμβάλλει στην ανάπτυξη , στη διαμόρφωση κώδικα αξιών, στάσεων και συμπεριφορών των μαθητών απέναντι στον εαυτό τους, την ομάδα, το περιβάλλον , στη διαμόρφωση πολιτών με οικολογική συνείδηση και ικανότητα δράσης

Η Π.Ε. γίνεται αποτελεσματική όταν το κάθε περιβαλλοντικό θέμα ενδιαφέρει άμεσα τον εκπαιδευόμενο καθώς έτσι αποκτά ισχυρότερα κίνητρα για την αντιμετώπισή του.

Στο νηπιαγωγείο κάθε εκπαιδευτικό πρόγραμμα Π.Ε. ξεκινά και καταλήγει στην καθημερινή ζωή των παιδιών. Το κάθε θέμα προσεγγίζεται στα όρια των δυνατοτήτων τους, προσαρμόζεται από τους εκπαιδευτικούς σε τοπικό επίπεδο κι όταν είναι εφικτό γίνεται αναγωγή σε ευρύτερο πεδίο.

Εξέχουσα σημασία έχει να γίνεται οργάνωση των διδακτικών παρεμβάσεων γύρω από τέσσερα αλληλένδετα, διαδοχικά επίπεδα επεξεργασίας

1^ο επίπεδο: εντοπισμός/ προσέγγιση θεμελιωδών γνώσεων (για τη θεματική του φυσικού ή κοινωνικού περιβάλλοντος που ενδιαφέρει)

2^ο επίπεδο : εντοπισμός ζητημάτων/ προβλημάτων

3^ο επίπεδο: διερεύνηση των συγκεκριμένων ζητημάτων

4^ο επίπεδο: αναζήτηση, σχεδιασμός δράσεων που μπορούν να αναδείξουν λύσεις σε ατομικό αρχικά και σε συλλογικό στη συνέχεια επίπεδο (Νέο αναλυτικό πρόγραμμα για το νηπιαγωγείο, 2011)

Μεγαλύτερη σημασία δεν έχει η επίλυση ενός προβλήματος- ειδικά αν αυτό ξεπερνάει τα όρια δυνατοτήτων των νηπίων- αλλά η κινητοποίησή τους να αποκτήσουν γνώσεις, να προτείνουν, να εμπλακούν στη διαδικασία εξεύρεσης λύσης, να δράσουν ατομικά και κυρίως συλλογικά. Ο εκπαιδευτικός στο σημείο αυτό θα πρέπει δηλαδή να ενισχύσει τη διαδικασία της μεταφοράς (transfer) από τη γνώση στη λήψη αποφάσεων και στην κινητοποίηση του παιδιού (Φλογαΐτη, 1998).

Αναγκαία επίσης, είναι η συμβολή του εκπαιδευτικού στο άνοιγμα του σχολείου προς την τοπική κοινότητα, καθώς η γνώση και η διαχείριση των θεμάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον χρειάζονται κοινή δράση και συλλογικές ενέργειες. Τα ίδια τα παιδιά μπορούν σε πρώτο επίπεδο να γίνουν φορέας πληροφόρησης και στη συνέχεια πυρήνας δράσης στο επίπεδο της κοινότητας (Φλογαΐτη, 1998)

ΣΚΟΠΟΣ

- Η ενεργός εμπλοκή των παιδιών και η ανάληψη πρωτοβουλιών δράσης

ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

- να αναστοχαστούν κριτικά τους τρόπους με τους οποίους αλληλεπιδρά ο άνθρωπος με το περιβάλλον
- να διακρίνουν (μέσα από την παρατήρηση) τους παράγοντες που υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής στο σχολείο και τη γειτονιά τους
- να αντιληφθούν την αξία του δάσους και του πράσινου στη ζωή μας και των μέτρων προστασίας αυτών.

Αισθητικοί

- να δημιουργήσουν στενή σχέση με τη φύση(κήπος-δάσος) με τη μεσολάβηση όλων των αισθήσεων.

Επιστημονικοί

- να εξοικειωθούν με την επιστημονική μεθοδολογία(έρευνα πεδίου συλλογή και καταγραφή).

Συμμετοχικοί

- να εργαστούν σε ομάδες, να αναπτύξουν σχέσεις συνεργασίας, να σέβονται τις διαφορετικές απόψεις
- να συνεργαστούν με γονείς και φορείς.

Κοινωνικοί

- να διατυπώσουν τα « θέλω» τους και να παρέμβουν δημιουργικά με σκοπό να αναβαθμίσουν την ποιότητα ζωής τους
- να βρουν τρόπους παρέμβασης για την υλοποίησή τους και να αναλάβουν δράση
- να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των ερευνών και των δράσεών τους με διάφορους τρόπους (αφίσες, έκθεση, ταμπλό και φωτογραφίες, γιορτή)/

Αυτομορφωτικοί

- να αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο, να συλλέγουν πληροφορίες/

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η κύρια μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση του συγκεκριμένου θέματος ήταν η μέθοδος project ενώ παράλληλα αξιοποιήθηκαν η συνέντευξη, ο καταγισμός ιδεών και η μελέτη πεδίου σαν βασικές εκπαιδευτικές τεχνικές .

Η τελευταία αξιοποιήθηκε ιδιαίτερα στις δύο επισκέψεις της ομάδας στον Υμηττό ακολουθώντας τα εξής στάδια

α) προετοιμασία στην τάξη από τις νηπιαγωγούς και τους μαθητές β) αρχική εργασία στο πεδίο σε υποομάδες, με τη συμμετοχή γονέων ως αρχηγοί ομάδων γ) σύνθεση / ανατροφοδότηση της εργασίας στην τάξη (Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, Βασικό επιμορφωτικό υλικό 2011) δ)μεταγενέστερη εργασία στο πεδίο ομάδας από το ΚΠΕ Αργυρούπολης και ξανά ε) σύνθεση/ανατροφοδότηση της εργασίας στην τάξη

Η βιωματική / επικοινωνιακή διδασκαλία (μέθοδος project) αποτελεί ένα διδακτικό μοντέλο το οποίο χαρακτηρίζεται από παιδοκεντρική διάθεση, στηρίζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς των παιδιών και καλλιεργεί ισότιμες επικοινωνιακές σχέσεις.(J.Harris Helm, Lilian Katz, 2002)

Έτσι ο σχεδιασμός του θέματος «ΜΙΚΡΟΙ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ» έγινε με ευθύνη της ομάδας ,με στόχο την επίλυση – διευθέτηση των προβλημάτων που τα ίδια τα παιδιά εντόπισαν κατά τη διερεύνησή τους, μέσα από προτάσεις τις οποίες έκαναν τα ίδια. Οι νηπιαγωγοί τις κατέγραψαν και προσπάθησαν

να δημιουργήσουν τις συνθήκες υλοποίησής τους σε συνεργασία με γονείς και φορείς.

Τα χαρακτηριστικά της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που διατυπώθηκαν στην εισαγωγή, προσδιορίζουν και τις μορφές της διδασκαλίας που μπορούν να αξιοποιηθούν στη διερεύνηση των περιβαλλοντικών θεμάτων. Η προσέγγισή τους είναι σημαντικό να γίνεται διαθεματικά, καθώς έτσι τα παιδιά αντιμετωπίζουν το κάθε τι συνολικά και συνδυαστικά και όχι κατακεραματισμένο σε επιμέρους γνωστικά αντικείμενα. Κατά τη διαθεματική προσέγγιση τα παιδιά χρησιμοποιούν πηγές μάθησης μέσα κι έξω από το σχολείο, συλλέγουν πληροφορίες και κατανοούν ότι το θέμα που διερευνούν σχετίζεται με πολλά πράγματα και δεν είναι ξεκομμένο. (Δημοπούλου, Ζόμπολας, Μπαμπίλα, Χατζημιχαήλ, 2001)

Εξάλλου η φύση των θεμάτων που διαπραγματεύεται η Π.Ε. προϋποθέτει διαδικασίες συλλογικού προβληματισμού, προγραμματισμού και δράσης, οι οποίες αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό της ομαδο-συνεργατικής διδασκαλίας. Η συγκεκριμένη μορφή διδασκαλίας δημιουργεί μέσα στην τάξη μικροομάδες μαθητών και αξιοποιεί τη δυναμική της ομάδας για τη διεξαγωγή μέρους ή ολόκληρης της διδασκαλίας (Ματσαγγούρας, 1998)

Κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου προγράμματος τα νήπια είχαν την ευκαιρία να εργαστούν σε μικρές και μεγάλες ομάδες οι οποίες εναλλασσότουσαν διαρκώς, να αξιοποιήσουν προγενέστερες εμπειρίες, να αναζητήσουν πληροφορίες σε έντυπα και στο διαδίκτυο, να συνδυάσουν Γλώσσα, Τέχνες, Μαθηματικά, Περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές) και να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα των διεργασιών τους στην ολομέλεια, τους στο Δήμαρχο και τέλος στους γονείς.

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν α) για τον κήπο: χώμα, φυτά, ποτιστήρια β) για το βουνό: φωτογραφικές μηχανές, βιντεοκάμερα, νήματα και μέτρα, κουβαδάκια για συλλογή φυτών, κασετοφονάκια για εγγραφές ήχων, τσουγκράνες και τσαπάκια για σκάψιμο, χρώματα για ζωγραφική γ) ποικίλα υλικά για δημιουργία (πηλός-ανακυκλώσιμα υλικά –υφάσματα –τέμπερες, κάρβουνο, λαδοπαστέλ κ.λπ.)

Όλα τα στάδια βιντεοσκοπήθηκαν και στο τέλος (με τη συνδρομή γονέα) δημιουργήθηκε ένα ντοκιμαντέρ με την πορεία του προγράμματος και τίτλο «Μικροί εξερευνητές στα μονοπάτια της φύσης», το οποίο παρουσιάστηκε στους γονείς

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

1^ο στάδιο: Φύτεμα του κήπου μας με λαχανικά, βότανα και λουλούδια

Ζητήσαμε από τον πατέρα της Μαρίας που είναι κηπουρός να σκάψει και να βάλει μερικά φυτά στο γυμνό τοπίο της αυλής. Ενθαρρύνουμε με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά

και τους γονείς τους να έρθουν μια Κυριακή και να μεταμορφώσουμε όλοι μαζί την αυλή του σχολείου μας.

Τα παιδιά ανέλαβαν με ενθουσιασμό τη φροντίδα του κήπου, ποτίζοντας, σκάβοντας και καθαρίζοντάς τον. Γνώρισαν τα διάφορα φυτά και έφτιαξαν ταμπέλες. Και οι φροντίδες τους απέδωσαν καρπούς, τους οποίους και μαγείρεψαν. Μύρισαν τα βότανα, ήπιαν αφεψήματα απόλαυσαν και ζωγράρισαν τα λουλούδια. Έτσι μπόρεσαν να συγκρίνουν το πριν και το μετά.

2^ο στάδιο: Βόλτα στο κοντινό παρκάκι

Παρατήρησαν και φωτογράρισαν τα πράγματα που τους έκαναν εντύπωση – θετική ή αρνητική. Σημείωσαν τις σπασμένες κούνιες, μία στραβή χαρουπιά, πολλά σκουπίδια, μία βρώμικη αποθήκη και κάποια δέντρα που έλειπαν.

3ο στάδιο: Επίσκεψη στον Υμηττό

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες (σιγανοί ακουστές, φωτογραφιστές, καθαριστές, χρωματιστές, ζωγραφιστές, συλλέκτες) και αφού ετοίμασαν τα αναγνωριστικά τους σήματα επισκεφθήκαμε με τη συνοδεία και την ενεργό συμμετοχή 8 γονέων τον Υμηττό. Εκεί:

- παρατήρησαν την επέκταση της πόλης στο βουνό, τα φυτά που υπάρχουν, τα καμένα δέντρα, τα σκουπίδια
  - σαν μέλη της κάθε ομάδας ανέλαβαν δράση και στη συνέχεια παρουσίασαν στην ολομέλεια στο σχολείο τα ευρήματα και τα έργα τους
  - απόλαυσαν τη βόλτα τους, έκαναν πικ νικ και χάρηκαν το βουνό
  - φωτογράρισαν τα δέντρα και τα φυτά που είδαν
  - κατέγραψαν με διάφορους τρόπους(ζωγραφική, κολλάζ, γραφή, μακέτα) όσα παρατήρησαν
  - δημιούργησαν διάφορα εικαστικά έργα με ποικίλα υλικά με ερέθισμα το δέντρο και το δάσος
  - έφτιαξαν ποιήματα για το δάσος, τα οποία στη συνέχεια μελοποιήθηκαν:
- Εκεί ψηλά στον Υμηττό (διασκευή)
  - Το κυπαρίσσι και η αλεπού (μελοποίηση από μπαμπά παιδιού/μουσικό)

4ο στάδιο: Βόλτα στη γειτονιά

Τα παιδιά εντόπισαν τα σημεία που δεν τους άρεσαν και τα φωτογράρισαν (σκουπίδια, πεζόδρομος που περνάνε αυτοκίνητα, προσόψεις κτιρίων χωρίς πράσινο, χρώματα μουντά).

Στο σχολείο μας σε ομάδες, άλλαξαν με ζωγραφική και κολλάζ την εικόνα της γειτονιάς (επενέβησαν εικαστικά σε φωτοτυπημένες φωτογραφίες μεγέθους Α³ που επέλεξαν τα ίδια)

5^ο στάδιο: Αναζήτηση λύσεων

Ψάξαμε όλοι μαζί να βρούμε τους υπεύθυνους φορείς για την ποιότητα ζωής στην πόλη (Δήμαρχος, Αντιδήμαρχος ποιότητας ζωής κηπουροί, γεωπόνοι).

Τα παιδιά είπαν τα «θέλω» τους, τα οποία καταγράφηκαν σε χαρτί και βιντεοσκοπήθηκαν.

Στη συνέχεια αποφάσισαν να καλέσουν στο σχολείο το Δήμαρχο για να του πάρουν συνέντευξη και να του πουν τα «θέλω» και όσα αρνητικά εντόπισαν στις εξόδους μας. Στην προετοιμασία της συνέντευξης βοήθησε ο μπαμπάς της Ιφιγένειας που είναι δημοσιογράφος.

Έγραψαν και ζωγράρισαν γράμμα-πρόσκληση στο Δήμαρχο.

Ο Δήμαρχος ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση και επισκέφθηκε το σχολείο μας.

Τα παιδιά του πήραν συνέντευξη, του ανακοίνωσαν τα ευρήματά τους από το βουνό και από τη βόλτα τους στη γειτονιά και κατόπιν ζήτησαν τη βοήθειά του για να υλοποιήσουν κάποια από τα «θέλω» τους:

- αυτόματο πότισμα στον κήπο του σχολείου
- στήριγμα του στραβού δέντρου στο πάρκο
- ταμπέλες για σκουπίδια
- φύτεμα δέντρου για να μεγαλώνει μαζί τους

6^ο στάδιο: Επίσκεψη στον Υμηττό με το ΚΠΕ Αργυρούπολης

Τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες είδαν την άνοδο της πόλης στο βουνό, ερεύνησαν το έδαφος, έπαιξαν παιχνίδια προσανατολισμού και παρατήρησαν με τους εκπαιδευτές του κέντρου την κατάφυτη και την καμένη περιοχή του βουνού,

προβαίνοντας έτσι σε συγκρίσεις σχετικά με τη θερμοκρασία και τη μορφή του τοπίου (παρόλο που στην καμένη περιοχή έχει αρχίσει η φυσική αναδάσωση).

7^ο στάδιο: Φύτεμα δέντρου (βραχυχίτωνα) έξω ακριβώς από το σχολείο

- Σε συνεργασία με τη γεωπόνου, τους κηπουρούς και τον αντιδήμαρχο ποιότητας ζωής τα παιδιά φύτεψαν ένα δέντρο και ανέλαβαν τη φροντίδα του όλα τα παιδιά μαζί.

- Στη συνέχεια παρουσίασαν στους γονείς τους έκθεση των έργων τους, το ντοκιμαντέρ, όπου φαίνονται τα στάδια υλοποίησης του προγράμματος, και αργότερα ετοίμασαν την καλοκαιρινή γιορτή με στιγμές και προϊόντα της δράσης τους

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Για τα παιδιά

Η διαδικασία υλοποίησης του προγράμματος κέρδισε την προσοχή και το ενδιαφέρον των παιδιών, όπου συμμετείχαν με ενδιαφέρον σε όλες τις φάσεις υλοποίησης. Τα παιδιά συντονίστηκαν αρκετά καλά, παιδιά και νηπιαγωγοί και από τα δύο τμήματα εργάστηκαν συνεργατικά με ενθουσιασμό και ζωντανές συζητήσεις.

Έτσι τους δόθηκε η ευκαιρία να:

- συνειδητοποιήσουν και να κατανοήσουν το περιβάλλον ως ένα ενιαίο σύνολο, τα προβλήματά του και τον καθοριστικό ρόλο του ανθρώπου στην επίλυσή τους («Χάρτα του Βελιγραδίου» από το Διεθνές Συνέδριο για την Περιβαλλοντική εκπαίδευση της UNESCO_UNEP Βελιγράδι 1975)

- αναζητήσουν πληροφορίες από διάφορες πηγές
- παρατηρήσουν, να καταγράψουν, να επινοήσουν τρόπους επίλυσης προβλημάτων που τέθηκαν

- απολαύσουν το δάσος μέσα από τις επισκέψεις τους στο βουνό
- παρατηρήσουν (μετά από την παρέμβασή τους στον κήπο του σχολείου, όπου φύτεψαν βότανα, λουλούδια και λαχανικά) τη συνολική ανάπτυξη των φυτών, να τα φροντίσουν (σκάλισμα- πότισμα, ταμπελάκια) και τέλος κάποια από αυτά να τα γευτούν σε φαγητά, γλυκά, ροφήματα και αφεψήματα

- δούνε το αποτέλεσμα της δράσης τους (κήπος- αυτόματο πότισμα, δέντρο στο πεζόδρομο του σχολείου)

- και τέλος να γίνουν ενεργοί πολίτες όπου δημιουργούν, συμμετέχουν και διεκδικούν.

Για τις νηπιαγωγούς

Δόθηκε η δυνατότητα μέσα από το κοινό πρόγραμμα να συνεργαστούν εποικοδομητικά, να προβληματιστούν, να δοκιμάσουν νέα μέσα διδασκαλίας, εμπλέκοντας σε μεγάλο βαθμό και τους γονείς.

Για τους γονείς

Εμπλέχθηκαν υλικά και συναισθηματικά σε όλη τη διαδικασία μάθησης συμμετέχοντας στη δημιουργία του κήπου, στη συγκρότηση ομάδων (βοηθοί και αρχηγοί) αλλά και στο πότισμα του δέντρου στο παρτέρι για τους καλοκαιρινούς μήνες.

Η καθημερινή επαφή μεταξύ τους αλλά και με τις νηπιαγωγούς και τα παιδιά συνέβαλε στη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης και ευνοϊκού για την εκπαιδευτική διαδικασία κλίματος. Οι γονείς στήριζαν με ενθουσιασμό όλες τις δράσεις και έτσι έγιναν κοινωνοί όλου του προγράμματος.

Μετά το καλοκαίρι:

- διαπιστώσαμε πως το δέντρο στο παρτέρι μας ποτιζόταν καθημερινά από τα παγουρίνο των παιδιών κατά την επιστροφή τους από την παιδική χαρά.
- πληροφορηθήκαμε πως κάποιοι γονείς ζήτησαν από το σύλλογο γονέων του Δημοτικού να προσθέσει στις απογευματινές του δραστηριότητες, το αντικείμενο της κηπουρικής.
- με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, οι μαθητές, μας περίμεναν να ανοίξουμε το σχολείο για να βγάλουν τα καρότα από το λαχανόκηπο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργόπουλος, Αλ. & Τσαλίκη, Ελ.(1998.) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Αρχές, Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια & Ασκήσεις. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Δημοπούλου Μ., Ζόμπολας Τ., Μπαμπίλα Ε., Χατζημιχαήλ Μ.(2001) Περιβαλλοντική αγωγή για μικρά παιδιά, Αθήνα Καλειδοσκόπιο
- J. Harris Helm, Lilian Katz (2002) Μέθοδος project και προσχολική εκπαίδευση, Αθήνα Μεταίχμιο
- Ματσαγγούρας Η.(2004) Στρατηγικές διδασκαλίας , Αθήνα Gutenberg
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011) Νέο Αναλυτικό πρόγραμμα για το νηπιαγωγείο, Αθήνα
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2012) Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης, Αθήνα
- Πανταζής Σ.- Σακελλαρίου Ι. Μ. (2005) Προσχολική Παιδαγωγική, Αθήνα, Ατραπός
- Παπαδημητρίου, Β. (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο: Μια διαχρονική Θεώρηση. Εκδόσεις Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα
- Ράπτης, Ν. (2000.) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή, Εκδόσεις Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.
- Φλογαίτη Ε. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (1998), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα